

WWF:s inspel till Livsmedelsstrategin 2.0

Mer hållbar mat från Sverige – en livsmedelsstrategi för grön omställning, ökad beredskap och hållbar konsumtion

Sverige behöver öka självförsörjningsförmågan och minska sårbarheten i livsmedelssystemet. Vägledande för Livsmedelsstrategin 2.0 måste vara att ökad produktion och ökad hållbarhet ska gå hand i hand. Bara med ett jordbruk som är ekologiskt, socialt och ekonomiskt hållbart kan vi långsiktigt garantera matproduktionen i Sverige. Ett jordbruk som fortsätter att utveckla djurvälfärden bidrar till ökad hållbarhet och vinner konsumenternas förtroende. Livsmedelsstrategin bör främja en mångfald av lantbruksföretag av olika storlek i hela landet och gå i linje med målsättningarna i EU:s jord till bordstrategi. Livsmedelssystemets utmaningar handlar om matsäkerhet i ett förändrat klimat, förlust av biologisk mångfald, energiomställning, ökad cirkularitet och behovet av en mer hälsosam och hållbar konsumtion. Livsmedelsstrategin behöver adressera alla dessa utmaningar.

Biologisk mångfald är grunden för en långsiktigt hållbar matproduktionen

Friska ekosystem och biologisk mångfald är grunden för vår matproduktion och alla andra ekosystemtjänster människan är beroende av (rent vatten, ren luft, pollinering mm). Livsmedelsstrategin 2.0 måste innehålla konkreta förslag som stärker biologisk mångfald i jordbrukslandskapet.

- **Besluta om en kraftfull 10-årig våtmarkssatsning** för att stärka blågrön infrastruktur i landskapet, bidra till klimatanpassning och vattensäkerhet, stärka biologisk mångfald, minska övergödningen och klimatgasutsläppen. Vatten i landskapet är en ödesfråga för lantbruket. Både

för mycket vatten och för lite vatten påverkar produktionen. Åtgärder för att säkra vatten i landskapet bör tillmätas samma betydelse som åtgärder för transportinfrastruktur (jmfr Nationell plan för transportinfrastruktur 2022-2033) och hanteras med samma långsiktiga ekonomiska planering, det vill säga 10 år. Våtmarkssatsningen ska utformas för att premiera multifunktionalitet. Satsningen behöver innehålla stöd för nyanläggning, restaurering och skötsel av våtmarker i landskapet (se även avsnitt om övergödning). För att säkra behovet av våtmarker för att nå miljömålen för biologisk mångfald, klimat och minskad övergödning behöver budgeten avsevärt förstärkas.

- **Starta upp och finansiera miljöövervakning av pollinatörer**. Naturvårdsverkets budget för ”åtgärdspaket för pollinatörer” 2020-2022 fick inte förlängt. EU planerar att sjösätta ett omfattande internationellt övervakningsprogram för pollinatörer. Pollinering är en ekosystemtjänst som jordbruket är beroende av för att upprätthålla produktionen. I Sverige är det grönsaks-, frukt- och bärodling, odling av raps, rybs, åkerböna och klöverfrö som är beroende av insektspollinering. Pollinatörer bidrar till högre skördar och bättre kvalitet på de flesta frukter och bär. Pollinerande insekter har minskat globalt och i Sverige.
- **Inrätta samordnare som stöttar lantbrukare för att öka takten i åtgärdsarbetet för biologisk mångfald i odlingslandskapet** i enlighet med Naturvårdsverkets förslag i rapport Förslag till regeringen- Underlag till den fördjupade utvärderingen av Sveriges miljömål 2023 (Rapport 7091). Modellen med åtgärdssamordnare har varit framgångrik för att öka takten i vattenmiljöarbetet. Förslaget har brett stöd av LRF, berörda myndigheter och miljöorganisationer.
- **CAP 2028** måste innehålla fler nya **åtgärder för att stärka biologisk mångfald,** till exempel **miljöersättning för blommande fältkanter, miljöersättning för brukande av små fält** och **stärkt konkurrenskraft för betesbaserad djurhållning**.

Ett fossiloberoende jordbruk 2030 och minskad klimatpåverkan

De senaste årens kriser och krig har satt ljuset på ett importberoende av fossila insatsvaror och andra produktionsmedel som gör vårt livsmedelssystem både ohållbart och sårbart. Odlingsmodeller som minimerar användningen av ändliga resurser och recirkulerar näring lokalt och inom samhället stärker hållbarhet och livsmedelsberedskap.

- Skriv in ett **mål** i livsmedelsstrategin 2.0 om att **svenskt jordbruk ska vara fossiloberoende 2030**.
- Genomför **förslagen i utredningen ”Mot ett fossiloberoende jordbruk”** (länk WWF:s remissvar).
- **Kraftfull satsning på återvätning av torvmarker (ca 10 000 ha) på jordbruksmark.** Ersätt lantbrukare för mark som tas ur produktion, t ex i form av 20-50-åriga klimatavtal. Utred och inför miljöersättningar i CAP 2028 eller nationellt stöd för odling av energigrödor eller foder på våtmarker som återställts.
- **CAP 2028:** kraftfull satsning på investeringsstöd för fossilfri drift och ökad inhemsk produktion av förnybar energi och förnybara drivmedel

Mer hållbart kött från Sverige

Det finns goda möjligheter att öka den grovfoder- och naturbetesbaserade får- och nötköttsproduktionen i Sverige. En sådan utveckling ligger i linje med livsmedelsstrategins mål om ökad matproduktion samtidigt som miljömålen nås. Naturbeteskött är det enda livsmedlet om vilket man kan säga att det ökar den biologiska mångfalden i Sverige. Att öka arealen naturbetesmark är den enskilt viktigaste åtgärden för att stärka biologisk mångfald i det svenska odlingslandskapet. Genom att restaurera naturbetesmarker och få ut fler djur på bete kan vi nå miljömålen och samtidigt

producera ett kött i världsklass vad gäller hållbarhet. För att öka den betesbaserade produktionen krävs ett batteri av åtgärder (lista nedan).

- **Återinför miljöersättningen för vallodling**. Öka den nationella medfinansieringen i budgeten för år 2024 till Strategisk plan för jordbrukspolitiken. Vallodling är bra för jordhälsan, klimatet och biologisk mångfald.
- **Nationella stödet för restaurering av betesmarker och slåtterängar** måste komma på plats, och budgeten förstärkas. Befintlig budget på 11 miljoner kronor per år räcker till 500 tkr per länsstyrelse om de skulle fördelas jämnt. Behovet är mångdubbelt större. Att höja den nationella budgeten till 50 miljoner kronor per år är en god start. Restaureringsbehovet är stort (se separat PM) och att påbörja restaureringen av Sveriges gräsmarker och skogsbeten är också i enlighet med krav som kommer ställas genom Restaureringslagen som nu förhandlas inom EU.
- **Höj miljöersättningen för naturbetesmarker** så att den innebär full kostnadstäckning enligt Jordbruksverkets kalkyler. Öka den nationella medfinansieringen av jordbruksstöden för att möjliggöra detta. Tillåt större flexibilitet i skötselkraven för betesmarker och verka för mindre byråkratisk hantering av begreppet fodervärde i bedömningen av betesmarker.
- **Fasa ut kött från nötkreatur som inte fått beta. Sätt politiskt mål att offentlig sektor inte ska servera kött från djur som inte fått beta senast år 2030.** Sänd tydlig politisk signal att uppfödning av tjurar på stall ska avvecklas (t ex genom stutbidrag mm). Sverige måste fortsätta gå i bräschen för djurvälfärd.
- **Prioritera investeringsstöd för stallbyggnation till djurgårdar som sköter mycket naturbetesmark** (utforma kriterierna för investeringsstöd så att de ger poäng efter naturbetesinnehav)
- **Prioritera investeringsstöd för ny- och ombyggnation av stallar till jordbruksföretag i skogs-mellanbygd av mellanstorlek** (t ex max 100 mjölkkor/350 dikor) **för att motverka strukturomvandling mot färre och större djurenheter.** Det styr mot att djuren blir kvar där naturbetesmarkerna finns och är positivt för landsbygdsutvecklingen.
- **Stöd till stängsling.** Stängsling är en stor kostnad (hinder) för naturbetesbaserad köttproduktion. Uppmuntra Jordbruksverket att **ge virtuella stängsel** ett snabbt godkännande om resultaten från djurvälfärdsstudierna visar goda resultat. Inför ett **investeringsstöd för virtuella stängsel** samt **rådgivning om virtuella stängsel** inom ramen för strategiska planens satsningar på kompetensutveckling/rådgivning för betesmarker.
- Förekomst av rovdjur är ett hinder för ökad naturbetesbaserad köttproduktion i vissa delar av landet. **Utöka budgeten för det nationella stödet till rovdjursavvisande stängsel (RAS)** samt underlätta för lantbrukare att söka stödet till röjning under RAS.
- **CAP 2028: inför stutbidrag** i strategiska planen för jordbrukspolitiken (eco-scheme) och en djurvälfärdsersättning för nötkreatur som går längre på bete än vad lagstiftningen kräver.
- **CAP 2028: villkora nötkreatursstödet till djur som får beta** (dikor, stutar och kor)
- **CAP 2028: inför grundvillkor inom EU som styr mot hållbar djurtäthet** (förhållande åkermark-antal djur, regel max tillförsel av fosfor till areal åker el dyl). Ett sådant grundvillkor skulle Innebär lika villkor för animalieproduktionen inom EU och stärka konkurrenskraften för svensk djurhållning.
- **CAP 2028: Se över kompensationsstödet – igen!** Utformningen av kompensationsstödet får inte motverka hävd av naturbetesmarker. Exempel: En mjölkbonde som tagit över ett arrende och fördubblat sitt naturbetesinnehav till 140 ha var tveksam till att ta med naturbetena i SAM-ansökan, eftersom han då riskerade att sjunka under gränsen i djurtäthet och hamna i en lägre ersättningsnivå i kompensationsstödet, och förlora 200 000 kr/år på. Utred om naturbetesmarkerna kan undantas i djurtäthetsbeskrivningen.
- **Behåll betesrätten för mjölkkor**. Djur (rekryteringsdjur, sinkor, stutar etc) från mjölkgårdar har stor betydelse för skötsel av naturbetesmarker. Att svenska mjölkkor får beta är en viktig

djurvälfärdsfråga och är ett svenskt mervärde att värna. Snarare än att urholka svensk djurskyddslagstiftning bör Sverige hitta andra möjligheter till djurvälfärdsersättningar inom CAP till mjölkkor. Det är också möjligt för mejerisektorn att se över sina ersättningsmodeller för att premiera bete.

- **Stärk djurvälfärdskraven inom gris- och fjäderfäproduktionen.** Sverige har länge varit ett föregångsland i djurvälfärdsfrågor, men viktiga steg återstår att ta. Utred och inför ett omställningsstöd för ökad djurvälfärd med sikte på att svenska grisar och höns senast år 2035 ska ha rätt till utevistelse och kunna böka och sprätta.

Ökad produktion av proteingrödor från Sverige

Växtodlingen i Sverige behöver utvecklas och diversifieras för att bättre svara mot miljö- och klimatutmaningar och konsumenternas efterfrågan. Ökad produktion av proteingrödor minskar beroendet av importerad soja och minskar sårbarheten i vårt livsmedelssystem. Totalt importeras cirka 220 000 ton soja för foder per år och cirka 50 000 ton för livsmedelskonsumtion. Här finns utrymme för ökad produktion av proteingrödor och baljväxter i Sverige. Baljväxter odlades på 49 900 hektar i Sverige år 2021. I den officiella statistiken är baljväxterna indelade i tre grödgrupper: ärter och åkerbönor m.m., konservärter samt bruna bönor. Ärter och åkerbönor m.m. svarar för 87 procent av baljväxtarealen 2021 och här ingår ärter (ej konservärter), åkerbönor, sötlupiner, vicker, kikärter samt övriga bönor.

Ökad odling och konsumtion av baljväxter har en rad miljöfördelar. Behovet av tillfört kväve minskar, eftersom baljväxterna kan fixera kväve från luften. Odling av proteingrödor och baljväxter kan också bidra till en ökad variation i spannmålsdominerade landskap. En ökad variation i växtföljden kan minska trycket från växtskadegörare och därmed minska användningen av växtskyddsmedel. Bönor och linser har ett lågt klimatavtryck. Att skala upp odlingen av proteingrödor och baljväxter innebär emellertid vissa risker för jordbruksföretagen som politiken och marknaden åtminstone inledningsvis behöver vara med och dela. Förädling och utveckling av växtbaserade livsmedel och proteinfoder kräver också fortsatta satsningar på innovation och utveckling.

EU:s strategi Från jord till bord syftar till att skapa mer hållbara livsmedelssystem och göra EU:s livsmedelssystem till en global standard för hållbarhet (EU kommissionen, 2020). I strategin lyfts bland annat att en övergång till mer växtbaserad kost behövs för att förbättra hälsa och minska livsmedelssystemets belastning på miljö och klimat. Man vill stötta både odling av proteingrödor och framtagning av alternativa proteinkällor, framför allt för att minska beroendet av importerat foder. Vidare nämns att det finns potential att öka hållbarheten genom ny teknik för produktion av proteinfoder. Europaparlamentet satte proteingrödorna i fokus 2018 genom att anta en resolution om en europeisk strategi för främjande av proteingrödor (Europaparlamentet, 2019). Där uppmärksammas att det råder ett stort underskott av vegetabiliskt protein i EU och att importen på många sätt är ohållbar. Parlamentet pekar på att inhemsk odling av proteingrödor kan skapa ett betydande mervärde för miljön, men att det kräver förbättrad lönsamhet.

Mot bakgrund av EU:s olika initiativ är det anmärkningsvärt att den nuvarande svenska livsmedelsstrategin saknar både mål och skrivningar kopplat till baljväxter.

- **Sätt mål för proteingrödor! Mål: odlingen av proteingrödor ska öka med minst 30 000 hektar jämfört med 2023** för att ersätta importen av bönor, kok- foder- och konservärter samt för att kunna möta en ökad efterfrågan av svenskodlade baljväxter för humankonsumtion. Målsättningen är framräknad utifrån underlaget i ”Ökad odling av baljväxter till livsmedel och foder – möjligheter och utmaningar” SJV rapport 2022:07.

- **Formulera en handlingsplan för baljväxter/Kraftsamling för proteingrödor.** Sverige har många styrmedel på plats som kan bidra till ökad odling av baljväxter. I en del länder (Danmark, Belgien) görs mer samlade satsningar, vilket skulle kunna vara effektivt även i Sverige. En handlingsplan bör tas fram i nära samverkan mellan näringsliv, myndigheter och organisationer.
- **Sätt mål för att fasa ut beroendet av importerad fodersoja till år 2035. Uppmuntra branschinitiativ som utesluter fodersoja. Använd rådgivningen inom Greppa Näringen för att öka kunskapen om sojafria foderstater. Använd den strategiska planen för jordbrukspolitiken för att stimulera odling av proteinrika vallar, raps etc.** Att ersätta all import av fodersoja skulle kräva odling på cirka 140 000 hektar av svenska baljväxter. Det pågår forskning och utveckling (växtförädling, utveckling av fodertillsatser etc) för att skapa förutsättningar ökad baljväxtodling. Men arealen som det går att odla baljväxter på i Sverige är en begränsande faktor. För att undvika problem med växtskadegörare rekommenderas baljväxter inte återkomma på samma areal oftare än vart 7–8 år. Om vi skulle få fram konkurrenskraftiga svenska baljväxter som alternativ till sojan finns inte lämpliga arealer för att fullt ut ersätta den importerade sojan med dessa. I nuläget är det därför troligt att import av soja snarare ersätts med ändrade foderstater, utveckling av proteinrika vallar och ökad andel rapsprodukter etc. Beroende på nivå på animalieproduktionen i Sverige kan också behovet av proteinfoder förändras över tid.
- **Öka finansieringen av SLU Grogrund och växtförädling** för att ta fram sorter som är bra både ur hållbarhetssynpunkt och är mer lönsamma vid svenska förhållanden. De 10 miljoner kr per år som SLU Grogrund får 2021-2025 är för lite.
- **Stärk finansieringen av Klimatklivet och möjliggör fortsatt stöd till investeringar för byggnation av både små- och storskaliga berednings- och förädlingsanläggningar för proteingrödor.** Sverige bör ha anläggningar för att koka och förpacka bönor/linser i tetraförpackning. Eftersom Sverige har brist på anläggningar som förädlar baljväxter så måste svenska baljväxter skickas utomlands för förädling. För att starta upp förädlingsanläggningar krävs stora investeringar samt stora volymer för att uppnå skalfördelar. Då baljväxter är en relativt liten produkt på den svenska marknaden leder det till utmaningar för alla parter i kedjan, och lantbrukare och livsmedelsindustrin har hittills haft svårt att hitta varandra i frågan. Lantbrukaren behöver veta att det går att sälja de baljväxter som produceras till tillräckligt bra pris och industrin vill säkra att tillräckliga volymer och rätt kvalitet kan levereras innan de satsar storskaligt på svenskodlat.
- I strategiska planen för jordbrukspolitiken 2023-2027 finns fortsatt ett **investeringsstöd för ökad konkurrenskraft** som kan sökas för investeringar i byggnader för torkning och lagring. Stöd får framöver också ges för utrustning och testverksamhet som möjliggör innovativa, effektiva eller hållbara produktionssystem. Här bör inköp som underlättar odling och behandling av baljväxter till livsmedel kunna bli aktuella**. Ökade resurser och riktade satsningar inom stödet skulle kunna bidra till högre träffsäkerhet. Vid stor konkurrens mellan olika behov inom investeringsstödet kan medel behöva tillföras.** Att det har startats en anläggning för utvinning av protein från svenska baljväxter, och att det förbereds för flera liknande satsningar, tyder på att det finns marknadsmässiga incitament. För att bedöma behovet av ytterligare styrmedel är det viktigt att parallellt följa utvecklingen av marknaden.
- **Använd rådgivningen i strategisk plan för jordbrukspolitiken för att föra ut kunskap om fördelar med baljväxter i växtföljden och hur man kan odla egna proteinfodergrödor på gården och utveckla foderstater för att minska beroendet av importerad soja.** Ökade resurser och riktade satsningar kan göra att utvecklingen går snabbare. Inom SLU:s projekt ”Förbättrat utnyttjande av regionalt odlade proteinfoder” konstaterar man att en övergång till kraftfoder som processas på gården på egen gröda eller regionalt inköpta svenska proteinkällor oftast kan förbättra mjölkgårdars ekonomi och konkurrenskraft. Att detta ändå

inte sker i någon större utsträckning menar man beror på praktiska frågor i hanteringen på gårdarna, oro för hur mjölkproduktionen ska påverkas samt oro för hygienfrågor kopplat till egen foderhantering. Projektet har bidragit med råd kring foderupplägg för olika typer av gårdar och utbildning av rådgivare.

- **CAP 2028: inför miljöersättning (eco-scheme) för odling av proteingrödor för foder och humankonsumtion**. Kommissionen är tydlig med att CAP är en möjlighet för att stimulera produktionen av proteingrödor inom EU, för att minska beroendet av sojaimport från till exempel Brasilien, USA och Argentina. Enligt Jordbruksverket finns det inte något hinder för att utforma en miljöersättning för ökad produktion av proteingrödor. Stöd till odling av baljväxter kan vara samhällsekonomiskt motiverat för att överkomma hindret med låg lönsamhet och ett sätt att dela risktagandet. I den gemensamma jordbrukspolitiken kan kopplat stöd omfatta 13 procent av budgeten för direktstöd och ytterligare två procent om de avser proteingrödor. Enligt EU-kommissionen planerar 18 medlemsstater att ha kopplade inkomststöd till odling av baljväxter eller andra proteingrödor inom ramen för den gemensamma jordbrukspolitiken från 2023 (EU-kommissionen, 2022). Vid en stödnivå på 900 kronor per hektar bedöms arealen kunna öka med knappt 10 000 hektar jämfört med nuvarande odling. Arealen förväntas öka framför allt i södra Sverige.
- Utred **sänkt arbetsgivaravgift** eller andra skattelättnader **för arbetsintensiv frukt- och grönsaksodling** för att öka lönsamheten i dessa företag och som en del av en grön skatteväxling och politik för landsbygdsutveckling.
- Fortsätt med **riktade satsningar inom forskning och innovation kring baljväxter för livsmedelsproduktion**. Dessa satsningar kan bidra till att åtgärda bristen på förädlingsanläggningar även om de mer generellt syftar till utveckling och växtförädling av proteinrika växtbaserade livsmedel. Bygg vidare på analysen som gjorts inom Sweden Food Arena för den växtbaserade värdekedjan. Forskningsprojektet New Legume Foods har drivits med syftet att utveckla klimatsmarta och proteinrika livsmedel från inhemskt odlade baljväxter för att öka livsmedelssystemets hållbarhet och stimulera en växande bioekonomi baserad på nya, attraktiva och hälsofrämjande livsmedel. Forskningscentret PAN (Plant-based proteins for health and wellbeing), med fokus på växtprotein för humankonsumtion, har nyligen etablerats med finansiering från Formas. PAN koordineras av Örebro universitet och forskningen omfattar allt ifrån livsmedelsproduktion och förädling till konsumentval, smakupplevelser och hälsoeffekter. Vinnova har delat ut drygt 25 miljoner kronor för utveckling av innovationer för förädling av 47 växtbaserade råvaror.
- **Ökad användning av biprodukter från livsmedelsproduktionen** kan enligt mjölk- och nötköttsbranschen minska importberoendet av fodersoja ytterligare. Utred vilka styrmedel som krävs.

Mer cirkulära näringsflöden, svensk gödselproduktion och minskad övergödning

Livsmedelsproduktionen är beroende av hållbar och fossilfri växtnäring. Även om svenskt lantbruk är bland de bästa i Europa vad gäller växtnäringseffektivitet sker fortfarande alltför stora utsläpp av övergödande ämnen till våra sjöar och hav. Vi når inte våra miljömål eller vattendirektivets krav. Det finns potential för förbättring och detta kräver nära samverkan mellan lantbruket och livsmedelskedjans aktörer, vilket är något WWF aktivt arbetar för. Idag är svensk och utländsk livsmedelsproduktion långt från cirkulär. Vi har ett linjärt system med fossilt producerad mineralgödsel som resulterar i förluster och utsläpp som ger både ökad övergödning och klimatpåverkan. Utveckling av ny svensk fossilfri mineralgödselkväve och recirkulerad återvunnen fosfor sker dock snabbt och inom några år (kanske redan i år) kommer vi se en marknadsintroduktion för dessa nya gödselmedel. WWF anser att en satsning på fossilfri produktion av mineralgödsel i Sverige har flera fördelar och att denna utveckling är angelägen. Genom en fossilfri inhemsk produktion av mineralgödselkväve,

återvinning av ren fosfor ur restprodukter som gruvavfall och bättre omhändertagande av kväve och fosfor i stallgödsel minskar både klimatpåverkan och sårbarheten i den svenska livsmedelsproduktionen.

Vi behöver även styra om växtnäringsflödet i livsmedelssystemet så att näringen i maten vi äter kan samlas upp från våra städer och föras tillbaka till jordbruket och inte förloras som utsläpp. Då minskar vi behovet av att producera mineralgödsel och minskar utsläppen till luft och vatten.

- **Genomför en 10-årig våtmarkssatsning för att minska lantbrukets utsläpp av övergödande ämnen till sjöar och hav** Besluta om långsiktig finansiering för våtmarksåtgärder som sträcker sig över flera Livsmedelsstrategier, CAP-perioder och Åtgärdsprogram enligt vattendirektivet. Våtmarkssatsningen ska utformas för att kunna leverera mot flera mål än övergödning dvs. också premiera multifunktionalitet i form av biologisk mångfald, vattenhushållning etc. Satsningen behöver innehålla stöd för nyanläggning, restaurering och skötsel av våtmarker i landskapet.
- **Skala upp det framgångsrika arbetet med åtgärdssamordnare**
  Besluta om förstärkning av resurser t ex i LOVA-anslaget så att vi får fler lokala åtgärdssamordnare på plats. Behöver vara en separat, öronmärkt satsning, så medel inte konkurrerar med medel till fysiska åtgärder. Gör en ändring i LOVA-förordningen så att det blir tydligt att åtgärdssamordnarna också kan arbeta med åtgärder som stärker biologisk mångfald, ökar kolinlagringen och bidrar med klimatanpassning.
- **Inrätta en nationell samordningsfunktion för åtgärdssamordning**
  Förslagsvis på Havs- och vattenmyndigheten med särskild budget och uppdrag att samverka med Jordbruksverket och Naturvårdsverket.
- **Genomför ett kvävekliv, dvs. en flerårig satsning för att minska klimatpåverkande kväveutsläpp från lantbruk och livsmedelsproduktion**
  Satsningen kompletterar Klimatklivet och möter upp de ökande krav som riktas mot jordbruket vad gäller åtgärder mot ammoniakutsläpp och övergödning. Den bör innehålla stöd till lantbrukare och livsmedelsföretag vilka gör åtgärder för att minska kväveutsläpp och öka kväve-effektiviteten utöver det som det idag ges stöd till eller finns krav på. För att på ett effektivt sätt möta kommande miljökrav behövs också innovations- och teknikutveckling för ökad kväve-effektivitet längs med hela kedjan från lantbruk och livsmedelsproducenter till aktörer ansvariga för avfalls- och avloppshantering.
- **Utveckla nationella miljöräkenskaper för växtnäring.** SCB, Jordbruksverket och andra myndigheter behöver få till stånd räkenskaper för flödet av växtnäring i livsmedelssystem och lantbruk.
- **Besluta om ett etappmål om ökad återföring av fosfor och kväve till livsmedelsproduktion.** Besluta om etappmål att till 2030 ska återföringen av använd fosfor och kväve till livsmedelsproduktion vara minst 50 procent för fosfor och 15 procent för kväve från avlopp.
- **Besluta om ett långsiktigt mål om nära 100% återföring av fosfor och kväve från avlopp till livsmedelsproduktion**. Det är nödvändigt att sätta upp ett långsiktigt mål som inte begränsas av dagens system och tekniker.
- **Tillsätt utredning om kvotplikt för återvunnen fosfor och återvunnet kväve i mineralgödsel.**
  Vi stödjer Miljömålsberedningens och Delegationen för cirkulär ekonomis förslag om att regeringen ska verka för en europeisk utredning om kvotplikt för återvunnen fosfor och återvunnet kväve i mineralgödsel.

- **Styr om våra avloppsreningsverk till att bli resursverk** Se över och föreslå hur VA-organisationernas uppdrag kan ändras till att också inkludera att underlätta långsiktig hållbarhet och ökad cirkularitet av resurser som fosfor, kväve, biogas och renat avloppsvatten.
- **Ta fram en plan för en successiv övergång till ett källsorterande avloppssystem** Ge Boverket och Naturvårdsverket ett gemensamt uppdrag att utreda hur nytt källsorterande system för insamling och hantering av mat- och toalettavfall vilket ökar möjligheten att återföra växtnäring, minskar utsläppen av gödande ämnen till recipienten samt minskar klimatpåverkan.

Så äter vi hållbart- offentligt och privat

Eftersom både biologisk mångfald och klimatförändringarna står och faller med ett mer hållbart livsmedelssystem är det av stor vikt att alla aktörer, från beslutsfattare och myndigheter till företag och enskilda intresseorganisationer, agerar snarast för en transformation av matsystemet. Vi behöver hjälpa konsumenter att vara hållbara i vardagens matkonsumtion och minska matsvinnet. Vi behöver även öka både medvetenhet och förändringsvilja bland enskilda individer. En viktig aspekt för att det faktiskt ska bli förändring är att det blir enkelt och attraktivt att göra hållbara val. Vi vill se följande:

- **Anta mål för hållbar livsmedelskonsumtion** som aviserats i regeringsuppdraget Insatser för hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion (S2021/03523). För att vända skutan behövs en tydlig, engagerande och enad målbild om vart vi är på väg. Det är först då som alla aktörer, organisationer, sammansvetsade nätverk, och grupperingar kan bidra på ett effektivt sätt. Specificerade målsättningar för en hållbar och hälsosam livsmedelskonsumtion behöver vara modiga och utmanande för att verkligen göra skillnad, för att minska livsmedelskonsumtionens fotavtryck, kraftigt minska utsläppen av växthusgaser och bidra till förbättrad folkhälsa.
- **Sätt politiskt mål för certifierat naturbeteskött i offentlig sektor.** Förslag: 50 % av nötköttet som serveras i offentlig sektor ska uppfylla kriterierna för certifierat naturbeteskött (Svenskt Sigill Naturbeteskött) senast år 2030 och övrigt kött ska uppfylla regler i svensk miljö- och djurskyddslagstiftning.
- **Ta del av EUs frukt- och gröntstöd för svenska skolor.** Idag är Sverige ensamt i EU om att inte ta del av den delen av EUs School fruit, vegetables and milk scheme som handlar om frukt och grönt. Det finns en indikativ allokering för Sverige på 3.4 miljoner EUR per år som Sverige inte begärt att få ta del av för skolåret 2023/2024. Stödets utformning kan gynna inhemska producenter i och med kravet att koppla tillgången till frukt och grönt i skolan till den pedagogiska verksamheten.
- **Inför obligatorisk användning av hållbarhetskriterier vid inköp av livsmedel till offentlig sektor.** Offentlig sektor är en viktig drivkraft för hållbarhet och med bra stöd kan offentliga kök leda vägen mot ökad hållbarhet i restaurang och storkök. Idag är kriterierna väl använda av offentligt upphandlande myndigheter men ett obligatorium att använda dem sänder en ännu starkare signal om samhällets ambitioner och vilja. Ett liknande lagförslag har tidigare varit ute på remiss och fått positiva reaktioner.
- **Ställ krav att offentlig sektor ska köpa in och upphandla mat som producerats i nivå med svensk miljö- och djurskyddslagstiftning, eller högre.**
- **Genomför förslaget om att införa ursprungsmärkning av kött på privata och offentliga restauranger.** På så sätt får konsumenterna hjälp att välja bättre kött i en matmiljö där hållbara val är ovanligt. Förslaget är färdigt, men drogs tillbaka hösten 2022. Genomför förslaget så som det utformats.
- **Tillgängliggör gratis publika data över livsmedlens hållbarhetsprestanda som är kvalitetssäkrade och transparenta**. Många aktörer använder klimatdata för att rapportera på klimatåtaganden, synliggöra klimatprestanda till kunder och leverantörer, och för att mejsla

fram klimatåtgärder i livsmedelskedjan. Idag finns det stora utmaningar i att aktörer använder olika dataunderlag för klimatberäkningar av livsmedel, och avgiften för att få tillgång till dessa data hindrar bredare användning. Metodutveckling behövs, liksom en struktur för delning av data som kan utgöra standard för livsmedelsbranschen. Klimatdatabasen behöver kompletteras med ytterligare hållbarhetsaspekter som biodiversitet, vatten med mera. Underlag som dessa finns utvecklade i Frankrike och Danmark. Sverige kan göra likadant om man vill tydliggöra hållbarhetsfördelarna med svenska livsmedel på vetenskaplig grund.

- **Komplettera skollagen med regleringar för skolmaten som svarar mot alla tre dimensioner av hållbarhet; social, ekonomisk och miljömässig**. Idag ställs krav på att skolmaten ska vara näringsriktig och kostnadsfri. Hållbar skolmat borde vara en självklarhet, och att skriva in miljömässig hållbarhet i skollagen skulle säkerställa att alla barn i Sverige får tillgång till bra mat och måltidsmiljö. Detta är särskilt relevant i en tid med inflation och ekonomisk stagnation i samhället i stort.
- **Genomför Riksmaten med tätare intervall för ökad kunskap om maten vi äter i Sverige.** Trots all kunskap om livsmedelssystemet så finns det begränsad kunskap om vad som faktiskt hamnar på tallriken i hemmen. Riksmaten, utförd av Livsmedelsverket, är en gedigen koststudie som genomförs med tioårsintervall i Sverige. Vi vill att medel ska tillsättas för flera sådana studier med olika inriktning och tätare intervall för att vi ska kunna förstå och följa förändringar i matvanorna.
- **Sänk momsen på hållbarhetsmärkt mat, vegetariska produkter som ersätter kött som proteinkälla samt hållbart producerad frukt och grönt** för att göra det lättare för konsumenter att i ökad utsträckning välja nyttig och hållbar mat. Idag är vi långt ifrån att leva upp till kostråden och i närtid kommer det nya kostråd baserade på NNR2023. Försäljningen av hållbarhetsmärkt mat går ned, och det vegetariska sortimentet behöver öka om vi ska klara klimatmålen, helst med svensk råvara. Pris är den starkaste mekanismen för konsumentens val, och justerad moms ett sätt för politiken att uttrycka en vilja till förändring.
- **Ta fram riktlinjer för hållbar mat i skattefinansierade miljöer, exempelvis idrottsanläggningar.** Mycket skräpmat äts i caféer till idrottshallar och liknande. Bygg vidare på förslaget från Miljömålsrådet 2022.
- **Skapa tydliga regler för marknadsföring av ohållbara och näringsfattiga livsmedel.** Sätt upp regler för hur dessa får exponeras och marknadsföras till konsument, särskilt barn och unga. Den fysiska och sociala matmiljön ska främja en hållbar livsmedelskonsumtion.
- **Tillsätt medel till en folkbildningskampanj om mervärden för certifierade, svenska och säsongsbaserade livsmedel.** En aktuell rapport från Livsmedelsverket synliggör att konsumenterna fortfarande har svårt att förstå vilka mervärden som kommer med de stora miljömärkningarna. Om betalningsviljan ska kunna upprätthållas i kristider så behöver konsumenterna förstå varför de ska välja produkter som är miljömärkta eller kommer från Sverige. Informera mera.
- **Integrera teoretisk såväl som praktisk matkunskap tvärvetenskapligt i läroplanen till grundskolan.** Hem- och konsumentkunskap ges fler timmar och utökas till mellanstadiet.
- **Behåll mål i den nuvarande livsmedelsstrategin om procentsatser för ekologisk produktion och konsumtion.** Idag är de formulerade som 30% av åkermarken, och 60% i offentliga kök. Inkludera mål för ekologisk djurhållning i livsmedelsstrategin. **Sätt mål för andra relevanta hållbarhetscertifieringar såsom Sigill Naturbete och Klimat.**

Så slutar vi slänga mat

Det faktum att matsvinn uppstår i livsmedelskedjan är djupt stötande. Det arbete som lagts ned av producenter går till spillo på grund av affärsmodeller, brist på kunskap och brist på resurser för att

arbeta med frågan hos nyckelaktörer. Lågt räknat står matsvinn och förluster i hela livsmedelskedjan för åtminstone en miljon ton växthusgaser per år.

- **Resurssätt arbetet med att minska matsvinnet i Sverige genom att stötta arbete vid myndigheter och organisationer.** Arbetet bör bygga på en tydlig målsättning att halvera matsvinnet i enlighet med Agenda 2030.

För kontakt och mer information: Jenny Jewert (jenny.jewert@wwf.se), Mats Johansson (mats.johansson@wwf.se), Anna Richert (anna.richert@wwf.se)